

PRAVA ŽENE I GRAĐANKE

Kraljici

Gospođo,

Pošto nisam vična jeziku dvora, neću u posveti za ovaj neobični spis koristiti laskave udvoričke izraze. Cilj mi je, Gospođo, da vam se obratim bez uvijanja, iskreno; a za takav nastup nisam čekala doba slobode. Jer, nisam zazirala od otvorenog govora ni onda kada su zaslepljeni samodršci kažnjavali takvu plemenitu smelost.

Kada su vas silnici optužili, kao osobu odgovornu za razna zla u državi, jedina sam se u tom mutnom i olujnom času odvažila da vas branim. Nikako me nisu mogli uveriti da jedna princeza, odgojena u uzvišenom okruženju, ima sve podlosti i mane niskoga soja.

Jeste, Gospođo, čim sam videla da vam pretili podignuti mač, isprečila sam svoje prigovore između njega i vas kao žrtve; ali danas, pošto vidim kako izbliza nadziru podmićenu buntovničku gomilu, zauzdanu strahom od zakona, ja ću vam reći, Gospođo, ono što vam tada ne bih kazala.

Ako stranac hara Francuskom, onda vi u mojim očima niste više ona lažno optužena kraljica, zanimljiva vladarka, već neumoljiva protivnica Francuza. Ah! Gospođo, setite se da ste majka i supruga; upotrebite sav uticaj koji imate da vratite monarhiju. Pod uslovom da se mudro iskoristi, vaš će ugled učvrstiti krunu na glavi očevoj, sačuvati je za sina, a vama iznova pribaviti naklonost Francuza. Istinska dužnost, dostojna jedne kraljice, upravo i jesu takvi pregovori. A ukoliko bi na vas pala sumnja da ste sposobni za spletku, zavere i krvničke zamisli, to bi vam samo ubrzalo pad.

DEKLARACIJA O PRAVIMA ŽENE I GRAĐANKE

OLEMP DE GUŽ

S francuskog prevela Ana Jovanović

Neka jedan još plemenitiji zadatak, Gospođo, postane nešto po čemu se odlikujete, čemu stremite, na šta ste usredsređeni. Samo osoba koju je sudbina uzdigla na tako istaknut položaj može dati zamaha Pravima žene i ubrzati njihovu uspešnu primenu. Da ste manje obrazovani, Gospođo, ja bih mogla strahovati da ćete ličnu korist staviti iznad koristi ženskoga pola. Draga vam je slava: setite se, Gospođo, da najveći zločini ostaju ovekovečeni, kao i najveće vrline; ali, kolika je razlika među čuvenim istorijskim događajima! Jedni se neprestano uznose kao primer, dok su drugi vazda ljaga za ljudski rod.

Nikada vas neće optužiti da činite nedelo ako obnavljate dobre običaje i pribavljate vašem polu svu snagu za koju je sposoban. Na nesreću po novi režim, ovo delo nije nastalo za jedan dan. Do prave Revolucije doći će tek pošto sve žene postanu svesne svoje žalosne sudbine i izgubljenih prava. Podržite, Gospođo, tako lep cilj; ustanite u odbranu kukavnoga ženskoga roda, pa ćete se osvedočiti da će ubrzo pola kraljevstva, i bar trećina preostalog dela, zdušno stati uz vas.

Eto, Gospođo, kakvim delima treba da se istaknete i u koju svrhu valja da založite ugled koji imate. Verujte mi, Gospođo, da život ne vredi mnogo, pogotovo ne život kraljevski, ako ga ne ulepša ljubav prema narodu i neprolazna čar dobročinstva.

Pitam se, ako je tačno da su Francuzi protiv svoje zemlje digli tolike sile na oružje, zbog čega se to događa? Zbog beznačajnih povlastica, varljivih opsena. Ukoliko me osećanja ne varaju, Gospođo, monarhisti će sami sebe uništiti; a ako se odreknu svojih silnika, sve duše će kao jedna ustati u odbranu domovine.

Eto, Gospođo, kojim se načelima rukovodim. Govoreći vam o svojoj otadžbini, izgubila sam iz vida prvobitnu namenu ove posvete. Ali tako svaki dobar građanin, kada ima pred očima korist države, spremno žrtvuje lične počasti i interese.

Uz najdublje poštovanje, Gospođo, ostajem vaša smerna i pokorna poslužiteljka

De Guž

Čoveče, jesi li sposoban za pravičnost? Ovo pitanje upućuje ti žena; nećeš joj valjda oduzeti i to pravo? Odgovori mi! Šta ti daje tu neprikosnovenu moć da ugnjetavaš pripadnice moga pola? Tvoja snaga? Tvoji talenti? Pogledaj kako je bio mudar tvorac sveta; pošto već želiš, kako izgleda, da se porediš s prirodom, osmotri je u svoj njenoj veličini i pokaži mi, ako smeš, bar jedan primer takve tlačiteljske vlasti.*

Prouči životinje, osvrni se na proste organizme, istraži biljke; baci pogled na sve promene nastale kod živih bića; priznaj ono što je očigledno, kada ti za to nudim mogućnosti; posebno ispitaaj, pretraži i, ako možeš, napravi razliku između muškoga i ženskog pola u prirodnom poretku. Svuda ćeš ih naći zajedno, svuda složno saraduju na besmrtnom remek-delu.

Jedino je čovek načinio rogoibatni izuzetak od toga pravila. Nastran, zaslepljen, nadmen od silnih naukovanja i izopačen, ogrezao u neznanju u jeku ovog razdoblja prosvećenosti i oštroumlja, muškarac hoće nasilnički da upravlja ženama mada one imaju sve umne sposobnosti i žele da uživaju u plodovima Revolucije; stoga zahtevaju svoje pravo na jednakost, i ništa više od toga.

149

* Od Pariza do Perua, od Japana do Rima, najgluplja životinja po mom mišljenju je čovek.

DEKLARACIJA O PRAVIMA ŽENE I GRAĐANKE

koju Nacionalna skupština treba da izglasa na svojim poslednjim sednicama ili tokom zasedanja u idućem sazivu.

Preambula

Majke, kćerke, sestre, predstavnice Nacije, traže da obrazuju Nacionalnu skupštinu. Smatrajući da su neznanje, zaborav ili prezir ženskih prava jedini uzroci javnih nesreća i potkupljivosti vlada, odlučile su da u svečanoj deklaraciji navedu prirodna, neotuđiva i sveta prava žene kako bi ih ova deklaracija, uvek dostupna svim članovima društvene zajednice, neprestano podsećala na njihova prava i dužnosti; kako bi akti ženske i muške vlasti bili što doslednije poštovani, jer bi se u svakom trenutku mogli upoređivati s ciljem svih političkih ustanova; kako bi pritužbe građanki, odsad utemeljene na jednostavnim i nespornim načelima, stalno bile usmerene ka očuvanju Ustava, valjanih običaja i sreći svih.

U skladu s time, pol nadmoćan po lepoti i hrabrom podnošenju patnji majčinstva, priznaje i objavljuje u prisustvu i pod zaštitom Vrhovnoga bića, ova Prava žene i građanke.

150

Član prvi

Žena se rađa slobodna i ostaje ravnopravna s muškarcem. Društvene razlike mogu se temeljiti samo na zajedničkoj koristi.

Član drugi

Svrha svakog političkog udruživanja je očuvanje prirodnih i nezastarivih prava žene i muškarca: ta prava su sloboda, vlasništvo, sigurnost i, nadasve, otpor ugnjetavanju.

Član treći

Načelo svakog suvereniteta počiva prvenstveno u Naciji, a ona nije ništa drugo do skup žena i muškaraca; stoga nijedno telo, niti pojedinac, ne mogu imati udeo u vlasti koja ne bi izričito proisticala iz toga načela.

Član četvrti

Sloboda i pravda sastoje se u tome da drugi dobije sve što mu pripada; a primena prirodnih prava žene ograničena je stalnim tlačenjem koje joj

muškarac suprotstavlja; te granice moraju biti izmenjene zakonima prirode i razuma.

Član peti

Zakoni prirode i razuma zabranjuju sva društveno štetna delovanja: a ono što nije zabranjeno tim zakonima, mudrim i božanskim, ne može se sprečiti, i niko ne može biti prisiljen da čini ono što ti zakoni ne naređuju.

Član šesti

Zakon mora biti izraz opšte volje; sve građanke i građani moraju lično, ili preko svojih predstavnika, da učestvuju u njegovom donošenju; zakon mora biti jednak za sve; a pošto su u očima zakona sve građanke i građani jednaki, moraju im pod istim uslovima biti dostupne sve počasti, položaji i javne službe, prema njihovim sposobnostima i bez ikakve razlike osim u vrlinama i nadarenosti.

Član sedmi

Nijedna žena nije izuzeta; svaka može biti optužena, uhapšena i zatvorena u slučajevima određenim zakonom. Žene podležu ovom strogom zakonu jednako kao muškarci.

151

Član osmi

Zakon sme da propisuje samo kazne koje su očigledno i strogo nužne; svako podleže kažnjavanju isključivo na osnovu zakona koji je prihvaćen i proglašen pre nego što je delo počinjeno i primenjen je zakonito i na žene.

Član deveti

Nad svakom ženom koja je proglašena krivom primenjuju se svi strogi postupci u skladu sa zakonom.

Član deseti

Niko se ne sme uznemiravati zbog svojih uverenja, pa ni onih osnovnih; ako žena ima pravo da se popne na gubilište, mora imati pravo i da se popne na govornicu, pod uslovom da svojim nastupima ne remeti zakonom utvrđen javni red.

Član jedanaesti

Slobodno izražavanje misli i uverenja jedno je od najdragocenijih prava žene, pošto ta sloboda deci obezbeđuje zakonite očeve. Prema tome, svaka građanka može slobodno reći *ja sam majka vašega deteta* a da je varvarska predrasuda ne primorava na skrivanje istine, osim što mora odgovarati za zloupotrebu te slobode u slučajevima predviđenim zakonom.

Član dvanaesti

Potrebno je da postoji neka viša korist kao jemstvo za prava žene i građanke; ono se mora ustanoviti tako da bude na dobrobit svih, a ne samo ženâ kojima je dato.

Član trinaesti

Za troškove održavanja javne sile i uprave doprinosi žena i muškaraca su jednaki; žena učestvuje u svim teškim javnim radovima i mukotrpnim zadacima; prema tome, ona mora imati isti udeo u raspodeli položaja, dužnosti, obaveza, počasti i delatnosti.

152

Član četrnaesti

Građanke i građani imaju pravo da sami ili preko svojih predstavnika utvrde nužnost javnog doprinosa. Građanke u njemu mogu uzeti učešća jedino ako prihvate ravnopravnu podelu ne samo u pogledu imetka nego i javne uprave, te određivanja visine, stope, naplate i trajanja poreza.

Član petnaesti

Žene koje su združene s muškarcima radi zajedničkog učešća u doprinosu imaju pravo da od svih javnih službenika traže polaganje računa o upravi.

Član šesnaesti

Ne može se reći da ima ustav ono društvo gde nije osigurana zaštita prava niti primenjeno načelo podele vlasti; ustav je ništavan ako većina jedinki koje čine naciju nije učestvovala u njegovom donošenju.

Član sedamnaesti

Bilo da su pripadnici dvaju polova združeni ili razdvojeni, vlasništvo za svakoga predstavlja nepovredivo i sveto pravo; niko ga ne može biti lišen kao istinskog prirodnog nasledstva, osim kada to traži očigledan, zakonito

utvrđen javni interes, a pod uslovom da je prethodno data pravična naknada.

Postambula

Ženo, probudi se; svuda u svetu zvono razuma zvoni na uzbunu; moraš znati svoja prava. Moćno carstvo prirode nije više opasano predrasudama, fanatizmom, praznoverjem i lažima. Baklja istine rasterala je oblake gluposti i nasilništva. Da bi raskinuo svoje okove, ropski potčinjen muškarac morao je ne samo da udesetostuči vlastitu snagu, nego da i tvoju prizove u pomoć. Ali kada se najzad oslobodio, postao je nepravičan prema svojoj saputnici. O, žene! Žene, kada ćete progledati? Šta vam je donela revolucija? Samo još veći prezir, još očiglednije nipodaštavanje. U dugim razdobljima potkupljivosti vladale ste samo zahvaljujući slabosti muškaraca. Sada vam je carstvo srušeno; šta vam onda preostaje? Ostaje uverenje da vam je muškarac naneo tolike nepravde. Ostaje zahtev da dobijete ono što vam po nasledstvu pripada na osnovu mudrih načela prirode; od čega biste uopšte i strahovale u jednom tako lepom poduhvatu? Možda se bojite krasnorečivosti zakonodavca pri venčanju u Kani? Ili se možda plašite da vas naši francuski zakonodavci, menjajući tu moralnu pouku koja je dugo zavisila od politike a sad je zastarela, ne upitaju: žene, šta je zajedničko nama i vama? Sve, treba im odgovoriti. A ako se u svojoj slabosti budu upinjali da pokažu kako je ta nedoslednost protivna njihovim načelima, morate se silinom razuma hrabro odupreti njihovoj taštoj želji da budu nadmoćni; ujedinite se pod barjacima filozofije; razvijte svu snagu karaktera, i uskoro ćete videti kako ti nadmeni oholnici pužu pred vašim nogama, skrušeno vas obožavajući i ponosni što s vama mogu podeliti blagodeti Vrhovnog bića. Kakve god da vam prepreke podižu, znajte da ste ih kadre prebroditi; samo treba to da poželite. Pređimo sada na zastrašujući pregled svega što ste u društvu ranije bile; a pošto se u ovom trenutku govori o nacionalnom obrazovanju, osmotrimo hoće li naši mudri zakonodavci zdravo porazmisliti o obrazovanju žena.

Žene su učinile više zla nego dobra. Sustezale su se i pretvarale. Ono što nisu mogle snagom, postizale su lukavstvom; pribegavale su svim svojim čarima, tako da im ni najčedniji muškarac nije odoleo. Mogle su podmetnuti otrov ili baciti u okove, i svi su im se potčinjavali: podsticale su na zločin, kao i na vrlinu. Naročito su francuski vladari vekovima zavisili od nevidljive ženske ruke koja je noću povlačila poteze; nikakve tajne držav-

nog kabineta nisu se mogle sačuvati od napadne znatiželje žena; poslanstva, vojne uprave, ministarstva, predsedništva, pontifikati ili kardinalske palate, sve što je sveto i profano, sve što odlikuje mušku zaglupljenost, sve je bilo potčinjeno pohlepi i ambiciji ženskoga pola koji je ranije bio dostojan prezira ali uvažavan, dok je posle revolucije postao dostojan uvažavanja ali prezren.

Kolikim bih samo primerima mogla da potkrepim ovu antitezu, ali mi na raspolaganju stoji samo jedan tren! Ipak, ono što ću sada sasvim sažeto izneti, s pažnjom će čitati i daleki budući naraštaji. Pod Starim režimom sve je bilo poročno i za osudu; a da li je danas primetno poboljšanje u samoj supstanci poroka? Ranije je ženi bilo dovoljno da bude ili lepa, ili ljupka; a čim je imala obe te vrline, sva bogatstva sveta bila su joj pod noge bačena. Trebalo je samo da se sagne i da ih pokupi; ako tako ne bi postupila, ili je imala nastranu narav, ili neobičnu filozofiju preziranja imetka, zbog čega bi je smatrali poremećene pameti. Jer, i najnedoličnija je sebi mogla pribaviti poštovanje pomoću zlata; trgovina ženama bila je neka vrsta privrede koju je najviša klasa prihvatila, a koja odsad više neće prolaziti. Ukoliko bi se, pak, nastavilo po starom, to bi značilo da je revolucija propala, i da smo u novom poretku i dalje potkupljivi; međutim, može li se skriti argument da je ženi, koju muškarac kupuje kao roblje na afričkim obalama, onemogućen svaki drugi način sticanja dobara? Svi znaju da je razlika između te dve vrste ropstva velika. U prvom slučaju, naime, robinja zapoveda gospodaru; ali ako je gospodar pusti na slobodu bez novčane nadoknade, i u godinama kada je već izgubila sve svoje čari, šta ta nesrećnica da čini? Postala je prezrena igračka; ne može više računati čak ni na dobročinstvo; sirota je i stara, kažu; ko joj je kriv kada nije umela da se obogati? Postoje i drugi, još dirljiviji primeri. Mlada i neiskusna devojka, koju je zaveo muškarac u koga je zaljubljena, napustiće roditeljski dom da bi pošla za njime; a nezahvalnik će je ostaviti nekoliko godina kasnije; što više vremena s njime bude provela, to će nečovečnije delovati ta njegova nepostojanost; međutim, i ako mu je decu izrodila, opet će je ostaviti. Ukoliko je imućan, smatraće se pošteđenim dužnosti da imetak podeli sa svojim plemenitim žrtvama. Ako se na bilo koji način obavezao na izvršenje nekih dužnosti, te će svoje obaveze prekršiti u nadi da ga zakon ni na šta neće primorati. Ako je oženjen, ostale žene sa kojima se vezao nemaju nikakvih prava. Koji zakoni treba da se donesu ne bi li se

zlo iščupalo iz korena? Treba izglasati zakon o podeli imetka između muškarca i žene, kao i o javnom upravljanju tim poslovima. Devojka bogatog porekla dobija mnogo, razume se, ako dođe do ravnopravne podele dobara. Ali šta dobija ona koja potiče iz siromašne sredine, uz sve svoje zasluge i vrline? Samo bedu i ljagu. Ukoliko se ne istakne u muziciranju ili slikanju, ostaje bez ikakvoga posla; jer, nikakvu javnu delatnost ne može obavljati, koliko god da je za nju sposobna. Ovde samo iznosim kratak uvid u stanje stvari, a šire ću o ovoj temi govoriti, uz propratne beleške, u novom izdanju mojih sabranih političkih spisa koji će se pred čitaocima naći kroz nekoliko dana.

Nastavljam ono što sam počela da pišem povodom običajâ. Brak je grobnica poverenja i ljubavi. Udata žena može nekažnjeno svome mužu podariti decu koja nisu njegova, a toj deci imetak koji im ne pripada. Neudata žena nema gotovo nikakvih prava: po starim i neljudskim zakonima, njena deca ne mogu dobiti ni očevo ime ni imovinu, a nikakvi novi zakoni u toj oblasti nisu doneti. Pošto i sama u ovom času smatram da mi je nastojanje da ženskom polu ulijem časnu i pravednu snagu – zapravo paradoksalan pokušaj dosezanja nemogućeg, prepuštam budućim pokolenjima slavu da se uhvate u koštac s ovim pitanjem; a čekajući da dođu ta vremena, treba pripremati teren nacionalnim obrazovanjem, promenom navika i bračnim ugovorima.

PREDLOG DRUŠTVENOG UGOVORA IZMEĐU MUŠKARCA I ŽENE

Mi, N. i N., po sopstvenoj volji sjedinjujemo se za života i dok traje uzajamna naklonost, i to pod sledećim uslovima: namera nam je i želja da zajednički raspolažemo našim dobrima, a uz pravo da ih razdvojimo u korist naše dece i one koju bismo mogli imati kao plod posebnih veza; obostrano priznajemo da naša imovina neposredno pripada deci iz koje god veze da potiču, te da sva deca, bez razlike, imaju pravo na ime oca i majke koji su ih priznali; najzad, podržavamo zakon kojim se kažnjavaju oni što se odreknu sopstvenoga poroda. Takođe se obavezujemo da u slučaju rastave podelimo zajednički imetak, izdvajajući iz njega deo koji po zakonu pripada našoj deci; a u slučaju savršenog braka, pristajemo da se odrekemo polovine svoga vlasništva tako da ona pripadne, u slučaju smrti jedog od supružnika, njegovoj deci; a ako bi se dogodilo da preminuli nije imao dece, njegov bi ga supružnik zakonito nasledio osim u slučaju da je preminuli polovinu zajedničkog imetka namenio nekome drugom, koga je ocenio podesnim.

156

Ovako bi, otprilike, izgledao tekst bračnog ugovora po kojem smatram da treba postupati. Ali čim taj neobični predlog budu pročitali, svi licemeri, lažni sveci, sveštenici i ostala paklena bulumenta dići će hajku na mene. S druge strane, mudri će u njemu videti moralna sredstva kojima se može srećno i uspešno usavršiti uprava! U svega nekoliko reči, izneću i jedan konkretan dokaz. Bogati muškarac bez dece, sklon čulnim uživanjima, odlazi kod siromašnog suseda i uvećava mu porodicu. Kada bude postojao zakon koji će ženi siromaha dozvoliti da decu dade bogatome na usvajanje, društvene veze postaće tešnje a običaji čistiji. Zahvaljujući tom zakonu može se sačuvati imetak zajednice i zauzdati postojeći nered, zbog kojeg tolike žrtve dospevaju u sirotišta gde vladaju gnusna, sramna i neljudska načela, gde se odavno sve urotilo protiv prirode. Neka svi koji napadaju zdravu filozofiju prestanu da hule na drevne običaje, ili neka se trajno zadube u proučavanje svojih izvora.

Htela bih još da se izglasa zakon koji bi išao u korist udovica, kao i devojaka zavaranih lažnim obećanjima čoveka za koga su se vezale; htela bih, dakle, da taj zakon prinudi nestalnog muškarca da ili održi obećanje, ili plati nadoknadu srazmernu njegovom bogatstvu. Osim toga, želela bih i da taj zakon bude strog prema ženama, bar onima koje bi imale drskosti

da svojim nedoličnim ponašanjem prekrše isti taj zakon na koji se pozivaju. Ujedno bih želela, kako sam i izložila u *Prvobitnoj čovekovoju sreći* iz 1788. godine, da javne žene budu smeštene u označene četvrti. Jer, ne kvare najviše moral one, već gospođe iz viših društvenih slojeva. Prve će se popraviti tek ako se ove druge iz korena izmene. To sestrinsko ulančavanje najpre će izgledati kao povećanje nereda, ali će na kraju dovesti do savršeno skladne celine.

Nudim nenadmašan način da se ženska duša uzdigne, a to je da žene počnu činiti sve što i muškarci: a ako ovi tvrdoglavo nastave da ponavljaju kako je taj način nezgodan, neka podele svoje bogatstvo sa ženom; ali ne po nekakvome svome hiru, već u skladu s mudrim zakonima. Tako će predrasude biti otklonjene, moral pročišćen, sva prava vraćena prirodi. Dodajte tome i svešteničke brakove; kralj će se, zahvaljujući tome svemu, samo učvrstiti na prestolu, a francuska vlada neće više propadati.

Potrebno je da kažem nekoliko reči o nemiru koji izazva, kako se priča, odluka koja bi išla u korist obojenih ljudi na našim ostrvima. Tamo priroda drhti od užasa; tamo razum i čovečnost još nisu doprli do grubih duša; iznad svega, tamo podele i nesloga potresaju stanovništvo. Nije teško naslutiti ko su podstrekači tih stalno tinjajućih požara: ima ih i u samoj Nacionalnoj skupštini; rasplamsali su u Evropi vatru koja će zapaliti i Ameriku. Kolonisti hoće samodržački da vladaju ljudima koji su im deca i braća; iako ne priznaju prava prirode, slede njene korene spremni da proliju i poslednju kap krvi. Ti nečovečni tlačitelji u kolonijama kažu: ista je krv u našim i njihovim venama; ali ćemo je, ako treba, proliti svu, samo da utažimo naše gramzive i slepe potrebe. U tim krajevima koji su ostali najbliži prirodi, otac ne priznaje sina; oglušujući se o krik krvi, ugušio je sve njene čari; a šta očekivati od otpora koji mu se pruža? Ako taj otpor počne on da suzbija nasiljem, učiniće ga još strašnjim; a ako ljude ustale protiv neslobode zadrži u okovima, sve nevolje će se preseliti u Ameriku. Božanska ruka svuda čoveku nudi glavnu njegovu nagradu, najvažnije njegovo dobro, a to je *sloboda*; jedino zakon ima pravo da tu slobodu suzbija, onda kada se ona izvrgne u razuzdanost; sloboda mora biti jednaka za sve, i mora rukovoditi Nacionalnom skupštinom pri donošenju mudre i pravične odluke o ovom pitanju. Kamo sreće da na isti način sloboda upravlja i francuskom državom, tako što bi strogo nadzirala nove zloupotrebe, kao što je bdela nad onima ranije počinjenim, koje svakim danom postaju sve strašnije! Mišljenja sam da tre-

ba uskladiti izvršnu sa zakonodavnom vlašću, jer mi se čini da je prva sve-
moćna, a druga ništavna; to će, možda na nesreću, dovesti do propasti
francuske države. Smatram da su te dve vrste vlasti kao muškarac i žena,
koji da bi ostvarili dobar brak moraju da se ujedine, ali tako da budu jed-
naki po snazi i po vrlini.

Tačno je, dakle, da niko ne može umaći sudbini; danas sam to i sa-
ma iskusila. Pa, mada sam bila čvrsto rešena da ne dozvolim sebi ni naj-
manju anegdodu u ovome spisu, sudbina je odlučila drukčije. Evo o če-
mu je reč.

Niko ne ustaje u odbranu vrednosti novca, mada je doba siroma-
štva. Stanujem na selu. Jutros u osam sati krenula sam iz Oteja, ka dru-
mu koji vodi od Pariza do Versaja, kuda često prolaze one čuvene kočije
za jeftin prevoz putnika. Po svoj prilici, loša sreća pratila me još od rano-
ga jutra. Kad sam stigla na trošarinu, nije bilo čak ni onih tužnih ple-
mićkih kola. Odmorih se nakratko na basamcima jednog nedoličnog
zdanja gde se okupljaju putujući trgovci. Pošto je odzvonilo devet sati,
nastavih putem: i tada se, najзад, neka kola ukazaše; sedoh u njih i, u de-
vet i četvrt po dva različita sata, stigoh do Pon Roajala. Tamo uzeh grad-
ska kola i odjurih kod moga štampara u ulicu Kristin, pošto kod njega je-
dino pre podne vredi doći: uvek, naime, pri ispravljanju otisaka mora
štošta da se uradi, ako stranice nisu valjano stisnute i popunjene. Ostala
sam tu dvadesetak minuta; umorna od onolikog hodanja, pisanja i štam-
panja, pomislih kako bi bilo dobro da se okupam u četvrti Tampl, gde je
ionako trebalo da ručam. Stigoh u četvrt do jedanaest po kupališnom sa-
tu; dugovala sam kočijašu, dakle, za sat i po vožnje; ali da se s njime ne
bih svađala, dadoh mu 48 sua; međutim, on zatraži više, kao i obično, a
uz to diže dreku. Uskopistih se da mu ne dam više od onoga što dugujem,
jer pravednici radije bivaju širokogrudi nego nasamareni. Pripretilih mu
zakonom, a on odgovori da ga je baš briga za zakon i da ću mu, htela—ne
htela, platiti za dva puna sata. Odosmo do jednog mirovnog sudije, čije
ime velikodušno neću pomenuti iako samovolja, kakvu je u ovom mom
slučaju sebi dopustio, svakako zaslužuje prijavu. Po svoj prilici, nije mo-
gao znati da je ta žena koja zahteva pravdu za sebe učinila tolika dobra i
pravična dela. Ne hajući za moje razloge, nemilosrdno me je osudio na
isplatu onoga što je kočijaš tražio. Pošto bolje poznajem zakon od njega,
rekoh mu: *Gospodine, odbijam da se povinujem; molim vas, imajte u vidu da ne postupate po pravilima službe.* Tada taj čovek, bolje rečeno ludak, pade u neobuzdan

gnev; zapreti mi silom ako ne platim istoga časa, ili celodnevnim pritvorom u njegovoj ispostavi. Zatražih da me odveze u okružni sud ili gradsku većnicu da bih podnela tužbu protiv njegovog postupka. Ozbiljni sudija, u dugom kaputu jednako gnusnom i prašnjavom kao što mu je bio i nastup, posprdno mi reče: *Ovaj će slučaj, po svoj prilici, stići do Nacionalne skupštine?* – Pa, može biti, odgovorih isprva besno, a onda se nasmejah tom modernom Brid-Oazonu* pomislivši: *ovako, znači, izgledaju ljudi koji treba da sude prosvেćenom narodu!* Svuda čovek vidi samo takve stvari. Kroz ova neprijatna iskustva prolaze jednako i rodoljubi i nepatriote. Uvek je ista povika na nered koji caruje u odborima i sudovima. Ne deli se pravda i ne priznaje zakon, a policija je sastavljena s koca i konopca. Ne mogu se više naći kočijaši kojima se vredne stvari mogu poveriti: kada im se prohte, promene brojeve na kolima; i mnoge druge osobe, a ne samo ja, imale su znatne gubitke zbog toga. Pod starim režimom, kakva god vrsta pljačke da je bila izvršena, moglo se ući u trag napravljenj šteti tako što su kočijaši poimence prozivani, a brojevi njihovih kola pregledani; ljudi su imali nekakvu sigurnost. Šta rade mirovne sudije? Šta rade policijski komesari i inspektori novog režima? Samo prave gluposti i uspostavljaju monopole. Nacionalna skupština mora obratiti najveću moguću pažnju na službenike zadužene za javni red.

159

P.S. Ovaj spis sastavljen je pre nekoliko dana, a onda je dodatno kasnio i u štampariji; najzad je otišao pod presu u času kada je G. Taljeran, čije će ime s radošću izgovarati buduća pokoljenja, predao svoje delo o načelima nacionalnog obrazovanja. Kamo sreće da se pogledi ovoga slavnog govornika poklapaju s mojima! U međuvremenu sam, sva presrećna, morala da zaustavim presu kada mi je srce počelo tući od radosti na vest da je kralj prihvatio ustav i da je Nacionalna skupština, koju sad obožavam zajedno s opatom Morijem i božanskim La Fajetom, proglasila jednoglasno opštu amnestiju. Daj Bože da ovo sveopšte veselje nije puko zavaravanje! Daj Bože da nam se vrate svi koji su pobjegli iz zemlje, tako da im s dragim i dobrim narodom poletim u susret kada budu ovuda prolazili; svi ćemo se toga svečanog dana pokloniti tebi i tvojoj moći.

14. septembra 1791.

* Brid-Oazon, lik iz *Figarove ženidbe* (Prim. prev.).

PREDGOVOR ZA GOSPE ILI ŽENSKI PORTRET

Drage moje posestrime,

Vama zaveštavam svoje spise, zajedno sa svim njihovim mnogobrojnim nedostacima.

Smem li se nadati da ćete biti tako velikodušne i mudre da za sve te mane nađete opravdanje; ili možda treba od vas da očekujem, sa strepnjom, još više strogosti i iskrenosti nego što ih imaju naši najtvrdokorniji kritičari i učenjaci, koji žele svim stvarima da vladaju i jedino nam dopuštaju pravo da budemo dopadljive. Jer, muškarci tvrde da smo pogodne isključivo za vođenje domaćinstva, te da žene koje teže duhovnim stvarima i predaju se književnom radu nisu drugo do stvorenja društveno nepodnošljiva; pošto ne obavljaju stvari korisne za društvo, samo su mu na smetnji.

Mislim da su ti različiti stavovi donekle osnovani, ali smatram mogućim da žene povežu duhovne težnje s domaćinskim poslovima, pa čak i s duševnim vrlinama i osećajnošću; priznajem da je retkost naići na osobu koja, uz to, ima telesnu lepotu i blagu narav; međutim, ima li uopšte savršenih bića?

160

Nemamo Pigmaliona poput Grka, a samim tim ni Galateju. Zato bi, drage moje posestrime, bilo dobro kada bismo o našim manama blaže sudile, uzajamno ih skrivale i doslednije podržavale naš pol. Zar je čudno što ga muškarci tlače? Nije li to naša krivica? Malo žena ima muški način razmišljanja, svega nekolicina; na nesreću, ogromna većina neumoljivo se pridružuje jačoj strani, ne uviđajući da time uništava čari svoje vladavine.

Koliko je za žaljenje što više nema onog antičkog viteštva koje naši muškarci, površno gledajući na stvari, smatraju izmišljenim; u to viteško doba žene su bile veoma uvažene, a ujedno tako zanimljive! Prefinjene pripadnice ženskoga roda s velikim zadovoljstvom hoće da veruju kako je to plemenito rittersko razdoblje postojalo; do toga im je pogotovo stalo danas, kada moraju da crvene zato što su rođene u doba muškog razmetanja osećanjima sasvim suprotnim onima, tako čistim i poštovanjima dostojnim, koja su svojevremeno služila na čast srećnim vremenima! Avaj! Koga za to optužiti, ako ne našu nesmotrenost i odsustvo tananosti? Zar nije tako, drage moje posestrime?

Ako u ovim okolnostima činim ono što i vi, to jest razotkrivam naše nedostatke, to je zato što pokušavam da ih popravim. Svaka od nas ima svoje

mane, ali i vrline. I s muškarcima je manje-više tako, ali se oni doslednije drže zajedno: nisu tako uzajamno surevnjivi i ne takmiče se ni izgledom, ni duhom, ni karakterom, ni odećom; a naša razjedinjenost usled svih tih stvari muškarcima je i zabavna i poučna, jer preko nje puno saznaju o nama.

Žene, najčešće, hoće mnogo toga istovremeno; one kojima je već najviše dato, po pravilu su najnezasitije. Čim neko pohvali nadarenost ili vrlinu neke druge žene, odmah ih smešna ambicija tera da toj osobi nađu stotinu mana, pa i poroka, ako već mane nisu dovoljno moćne da pohvalu ponište. Posestrime drage, da li je to ono što treba da činimo jedne drugima? I muškarci se međusobno ponekad kude, ali ne koliko mi; upravo to ih i čini nadmoćnima, a nas smešnim. Zar se muškarcima ne možemo dopasti bez klevetanja drugih žena?

Jer, ne mislim da postoji neka razlika između žene jednog zanatlje, koja ume da nametne poštovanje prema svojoj ličnosti, i žene visokog porekla koja se zaboravila, pa ne haje više ni za svoj ugled ni za ugled drugih žena.

Čini mi se da su u svakoj ženskoj sredini mane sasvim iste. Svi niži slojevi oponašaju dvorske dame; one stvaraju modu i određuju kako treba govoriti, ponašati se, izgledati; čak i supruga državnog tužioca želi da, svojom spoljašnošću, liči na njih; dodajte još činjenicu da se žene međusobno izruguju i ismevaju, naravno s manje prirodnosti i takta nego dvorjanke; u svakom slučaju, nemilosrdno opanjkavanje i najsitnijih grešaka prisutno je uvek, i u višim i u nižim klasama.

Što se tiče glumica, ne smem ni da nastavim, sve mi se zaljuljalo; ako bih tom temom rešila da se bavim, morala bih previše pojedinosti da razvijam. Neumoljive su prema vlastitom polu svuda; hoću reći da su uglavnom takve, pošto nema pravila bez izuzetka; ali naročito i u svakom pogledu neobuzdane su one koje zloupotrebljavaju imetak i ugled, te nisu u stanju da predvide jezivo naličje stvari; zaslepljene svojim uspehom, uzdižu se kao kraljice i zamišljaju kako su sve ostale žene tu samo da bi im bile ropkinje i puzale im pod nogama.

Što se tiče bogobojaznih, Bože blagi, zadrhtim pri pomisli kako moram ponuditi objašnjenje; osećam kako mi se kosa diže na glavi; u svakom trenutku one svojim preterivanjima skrnave naše svete propise koji odišu blagošću, dobrotom i ludilom. Fanatizam [...]*

* Dalje je nekoliko redova verovatno bilo cenzurisano u ono vreme. (Ured.)

O, žene, žene, koje god da ste vrste, kojoj god sredini i sloju da pripadate, postanite skromnije i jednostavnije, popustljivije i velikodušnije jedne prema drugima. Čini mi se da sam vas već sve videla na okupu kraj mene, nalik na furije koje me progone u mom nesrećnom životu, terajući me da skupo platim za svoje drsko deljenje saveta: ali sam i sama zainteresovana strana; verujte mi da nudeći vam ove po svoj prilici suviše preporuke i sama od toga imam koristi. Nije mi cilj da uvežbavam svoja saznanja na ljudskoj vrsti, tako što ću izuzeti sebe: znam da sam nesavršenija od svih drugih, znam koje su mi mane, otvoreno protiv njih ratujem; a pokušavajući da ih uništim, prepuštam ih javnoj osudi. Ne moram da krijem svoje poroke, nemam šta drugo da učinim, nego da na videlo iznesem niz svojih mana. I ko bi onda mogao da mi odbije oproštaj kakav zaslužuju ovakva priznanja?

Ne vide svi muškarci ove stvari na isti način; jedni odobravaju ono što drugi osuđuju, ali najčešće istina pobeđuje; i čovek koji se pokaže onakav kakav je zaista, ako nema nikakvu slabost niti poročnost, uvek je viđen u povoljnom svetlu. Možda će me jednoga dana, i bez ikakvih objašnjenja s moje strane, uvažavati onako kako se uvažavaju dela prirode. Jer, za sebe mogu reći da sam jedna od njenih retkih tvorevina; sve mi je od nje došlo; nisam imala drugog učitelja; a sva moja filozofska razmišljanja ne mogu uništiti duboko ukorenjene nesavršenosti njenog odgoja. Stoga su mi često prebacivali to što ne umem u društvu valjano da se potrudim, pa sam zbog takve svoje divlje naravi loše viđena; a mogla sam, kažu, da budem jedna od onih ljupkih i omiljenih žena, samo da se nisam toliko zapustila.

Često sam na takve priče odgovarala da je moj trud uvek veći od sklonosti ka prepuštanju, i da priznajem samo jedan vid prinude, a to su slabosti prirode koje čovek pobeđuje naprezanjem; a ona žena kod koje je samoljublje ukrotilo strasti, s pravom može za sebe reći da je jaka.

ŽIVOT OLEMP DE GUŽ

1748. (7. maja) Rođenje Marije Guz, buduće Olemp de Guž, u Montobanu. Po dokumentima, ona je kćer Pjera Guza, mesara, i Ane Olempe Mujse, devojke iz građanske porodice u tome mestu. Međutim, svi znaju da joj je pravi otac Lefran de Pompinjan, majčin kum.

1750. (29. avgust) Smrt zakonitog oca Pjera Guza.

1753. (6. februara) Drugi brak njene majke Ane Olempe s policajcem Dominik-Reconom Kasenjoom. Marija dobija samo osnovno obrazovanje.

1765. (24. oktobra) Marija Guz se udaje za Luj-Iva Obrija, nadzornika kuhinje.

1766. Rađa sina Pjera. Iste godine umire joj muž. Kao udovica, Marija Guz nekoliko meseci kasnije uzima ime Olemp de Guž.

1767. Sreće Žaka Bjetriksa de Rozjera, preduzetnika u oblasti vojnog transporta. Preseljava se s njim u Pariz, gde žive kao supružnici. Po svoj prilici, imala je s njim ćerku koja je umrla kao beba. Vodi život na visokoj nozi i troši mnogo na sinovljevo obrazovanje.

1778. Ime Olemp de Guž pojavljuje se u almanahu "uvaženih osoba". Žak Bjetriks joj obezbeđuje izdržavanje. Umela je da se okruži ljudima "uglednog porekla, bogatim i časnim", kao i uticajnim osobama. Na primer, takav je Filip od Orleana, koji će obezbediti budućnost njenom sinu. Odbacuje "bezbrizan način života" radi pisanja. Preseljava se u ulicu Poasonijer, koja je u to vreme deo otmene četvrti, i pravi nov krug prijatelja: to su novinari, pozorišni pisci i filozofi. U to vreme počinje doživotno prijateljstvo između nje i Luj-Sebastjena Mersjea, budućeg autora slavne knjige *Slike Pariza* (čiji su delovi objavljivani između 1781. i 1788. godine).

Olemp de Guž pokazuje veliko zanimanje za nauku, od sasvim ozbiljnih otkrića pa do najčudnijih eksperimenata. Često ide u pozorište i operu, učestvuje u raspravama o novim predstavama, zauzima se za ovog ili onog pisca, kritikuje ovu ili onu glumicu.

1784. Smrt markiza Žan-Žaka Le Frana de Pompinjana. Olemp de Guž završava svoje *Uspomene gospođe de Valmon* (1784) i, po njenim rečima, tridesetak pozorišnih komada.

1784–1789. Razdoblje stalnih nesporazuma između Olemp de Guž i francuskih glumaca. Njen komad *Žamor i Mirza ili srećni brodolomnici* (1788) prihvaćen je za izvođenje u pozorištu “Komedi fransez”; biće prikazan 1789. godine. Odbijen je, međutim, komad *Luda ljubav*. Olemp de Guž napada kritičare koji tvrde kako nije sama napisala svoja književna dela.

1786. Objavljuje *Neočekivanu Kerubinovu ženidbu*, čiji se zaplet nadovezuje na *Figarovu ženidbu* Bomaršea, s kojim će takođe imati sukob. Objavljuje *Širokogrudog čoveka*, komad koji za temu ima dužnički zatvor.

1787. Objavljena su *Sećanja*, Bomaršeov napad koji će se čitati po književnim salonima. Olemp de Guž piše *Molijer kod Ninone, ili vek slavnih ljudi*.

1788. Objavljuje svoju prvu političku brošuru *Pismo narodu, ili zamisao o otadžbinskoj kasi*. U januaru izlaze dva prva toma njenih *Dela* posvećenih vojvodi od Orleana. U maju izlazi treći tom, posvećen princu od Kondea.

1789. Počinje da piše *Princa filozofa*, roman od pet stotina strana koji će izaći 1792. godine. Objavljuje i svoja politička dela.

1789–1793. Olemp de Guž učestvuje u svim događajima vezanim za revoluciju: ne okleva da se često seli s jednog mesta na drugo da bi bila u središtu zbivanja. Javno iznosi razne svoje predloge iz oblasti socijalne politike, morala i filozofije. Mada je kralj, svojim bekstvom u Varen, izneverio njena ubeđenja o “ustavnoj monarhiji” kao poželjnom političkom uređenju, ona ipak namerava da ga brani u postupku koji je protiv njega vođen. Nikada neće prestati da piše: pozorišne komade, filozofske oglede, političke tekstove, pamflete i zakonske predloge, među kojima je i *Deklaracija o pravima žene i građanke* iz 1791. godine posvećena kraljici.

1791. Nastanjuje se u Oteju, gde se pridružuje tadašnjoj intelektualnoj avangardi. Ugledni naučnici i književnici doprinose slavi “Otejskog društva”. Verovatno se upravo tu, kod Helvecija, Fani de Boarne ili Sofije de

Kondorse, Olemp de Guž sreća sa svim značajnim stvaraocima i intelektualcima toga doba.

Potresena surovom Miraboovom smrću 2. aprila, sastavlja posmrtni govor za njegovu sahranu a onda, nekoliko dana kasnije, piše i komad u slavu ovoga vrsnog govornika, naslovljen *Mirabo na Jelisejskim poljima*. Međutim, dve godine kasnije, osumnjičiće ga za potkupljivost u *Besedi slepoga upućenoj Francuzima*.

1792. Među tekstovima koje je bezmalo svakodnevno pisala, valja zapaziti *Francuski duh* posvećen Luju XVI u kojem se zalaže za nenasilnu revoluciju, zbog čega se protiv nje podigao veliki talas negodovanja. Krajem aprila, ona napada Jakobince. U oktobru, tokom sukoba između Žirondinaca i Montanjara, stavlja se na stranu ovih prvih, protiv Robespjera.

1793. Na dan 23. januara, dva dana nakon kraljevog pogubljenja, njen komad *Dimurijeov ulazak u Brisel* daje se u pozorištu "Komedi fransez". Tema u slavu revolucije, pošto je reč o revolucionarnom generalu koji 1792. osvaja Belgiju, pokazuje nesumnjivo autorkino rodoljublje. Ali svega mesec dana kasnije Dimurije postaje izdajnik, i komad se više ne prikazuje.

Na dan 3. novembra Olemp de Guž popela se na gubilište.

165

Original: Olympe de Gouges, *Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne*